

Čezmejno neposredno zasledovanje na kopnem - oblika policijskega sodelovanja v sklopu Schengenskega sporazuma

Jernej Videtič *

Čezmejno neposredno zasledovanje (hot pursuit) storilca kaznivega dejanja z ozemlja ene države na ozemlje druge države je oblika policijskega sodelovanja, ki ga predvideva Schengenski sporazum. Podoben institut je uzakonjen v mednarodnem pomorskem pravu. Pojem se mnogokrat napačno uporablja, saj ga zamenjujejo s pravico do zasledovanja (pursuit), ki se izvaja na podlagi pravice do samoobrambe. Pričujoče besedilo razjasnjuje uporabo pojma "zasledovanje" v mednarodnem pravu in podrobneje analizira njegovo izvajanje po Schengenskem sporazumu v obmejnem pasu držav, članic tega sporazuma: Francije, Nemčije in držav Beneluksa.

Ključne besede: Kriminaliteta, storilci, neposredno zasledovanje, zasledovanje v samoobrambi, policijsko sodelovanje, mednarodno pravo, Schengenski sporazum

UDK: 343.985.5+351.74 : 3412

1. Uvod

Schengenski sporazum v 41. členu določa, pod katerimi pogoji policijski organi pogodbene države lahko neposredno zasledujejo (hot pursuit) storilce kaznivih dejanj na ozemlje sosednje države, članice tega sporazuma. Neposredno zasledovanje je v mednarodnem pomorskem pravu uzakonjeno pravilo, določa pa pogoje zasledovanja tuje ladje, ki je prekršila zakone ali navodila obalne države, iz notranjih voda ali ozemeljskega morja na odprto morje. V obeh primerih pooblaščen organi neke države izvajajo sodno oblast zunaj svoje ozemeljske pristojnosti. S pričujočim besedilom želimo podrobneje spoznati razloge, ki so narekovali vključitev instituta neposrednega zasledovanja v Schengenski sporazum in ugotoviti, kako se neposredno zasledovanje na kopnem razlikuje od tistega na morju. Pred tem pa je treba razjasniti uporabo pojma "neposredno zasledovanje" (hot pursuit), ki ga mnogokrat enačijo s pojmom "zasledovanje" (pursuit).

2. Uporaba pojma "zasledovanje" (pursuit)

Pojem "zasledovanje" (pursuit) se v mednarodnem pravu uporablja v različnih povezavah, pri čemer je treba ločiti med *pravico do zasledovanja* (the right of pursuit) in *pravico do neposrednega zasledovanja* (the right of hot pursuit).

* Jernej Videtič, profesor francoščine in španščine, vodja knjižnice, Ministrstvo za notranje zadeve, Stefanova 2, 1000 Ljubljana.

¹ Poulantzas (s. 45) ugotavlja, da "pojem hot opredeljuje neposrednost (immediacy) začetka zasledovanja".

Pravica do zasledovanja (the right of pursuit):

- Izvaja se na podlagi pravice do samoobrambe²
- Pojavlja se tudi v pravu nevtralnosti ob izvajanju pomorske blokade.³

Pravica do neposrednega zasledovanja (the right of hot pursuit):

- Je mednarodno priznana pravica obalne države, da zasleduje plovilo tuje države, ki je osumljeno kršenja zakonov in predpisov te države, iz notranjih voda in ozemeljskega morja na odprto morje. Poleg tega lahko neposredno zasledovanje poteka zunaj zračnega prostora nad državnim ozemljem in nad ozemeljskim morjem v zračni prostor nad odprtim morjem.
- Zajeta je v meddržavnih sporazumih, ki urejajo odnose na področju obmejne varnosti na kopnem.

² Za Poulantzasa (s. 16) je pravica do neposrednega zasledovanja (hot pursuit) sredstvo, ki omogoča državi "učinkovito izvajanje zakonitosti, sojenja in kaznovanja prestopnikov". Kar pa nima nobene zveze s pravico do samoobrambe, na katero se države sklicujejo v okoliščinah, ko morajo "odbiti agresijo ali oboroženi napad in zaščititi ozemeljsko integriteto ali politično neodvisnost države", pri čemer je zasledovanje agresorskih sil eden od varnostnih ukrepov. Zato Poulantzas pravilno ugotavlja, da lahko "samoobramba vključuje ukrepe, ki so podobni neposrednemu zasledovanju (hot pursuit)".

³ Vojskujoče se države lahko zaplenijo nevtralno trgovsko ladjo, ki prevaža tihotapsko blago za sovražne sile ali če skuša ladja prebiti blokado. Zaplenba se mora izvršiti v akcijskem področju enot, ki izvajajo blokado, ali v teku neprekinjenega zasledovanja (Andrassy 1976, 619)

2.1. Zasledovanje v samoobrambi

Povračilo, nasprotni ukrepi in samoobramba so po mnenju Shawa⁴ "kategorije (pri)sile", ki so na voljo državam za zavarovanje svojih interesov, če so bile kršene njihove temeljne pravice. Andrassy⁵ prišteva nasprotni ukrepe in povračilo med načine izvajanja samopomoči. V nadaljevanju opozori še na silobran, "ki se kot obči institut mednarodnega prava v teoriji navezuje na temeljno pravico do obstoja in samoohranitve". Država lahko namreč v silobranu zavaruje svoje interese tudi s protipravnimi dejanji. Podobno stališče zagovarja tudi Brownlie⁶ ki pravi, da države svoja "nezakonita dejanja upravičujejo na podlagi nujne (sile) ali samoobrambe".⁷

Pravica do samoobrambe je zapisana v 51. členu UL OZN, vendar med pravnimi strokovnjaki ni enotnega stališča o tem, ali ne gre morda pri tem hkrati tudi za pravico iz običajnega mednarodnega prava, ki presega specifičnost določbe 51. člena.⁸

Türk⁹ poudarja, da je treba pravico do samoobrambe obravnavati restriktivno, ker je "dopustna samo v primeru skrajne sile, neposredno po

oboroženem napadu". *Zasledovanje v samoobrambi je torej varnostni ukrep, ki omogoča nemudno reakcijo na neposredno grožnjo s silo in je omejen v smislu odgovora s silo (mora biti v sorazmerju z deliktom).*¹⁰ Izvajanje naravne pravice do samoobrambe je torej pogojeno s predhodnim deliktom, nezakonitim dejanjem, ki pomeni neposredno grožnjo kakoli temeljni pravici države. Zato Brock¹¹ opozori, da je v danih okoliščinah zasledovanje lahko ustrezno sredstvo samoobrambe:

"V primeru, da državo ali oborožene sile te države ogrožajo tuje oborožene sile, se lahko iz samoobrambnih razlogov izvaja pravica do zasledovanja, če je zasledovanje najbolj primeren način zagotavljanja varnosti ogroženih sil ali ogroženega ozemlja".

2.2. Neposredno zasledovanje (hot pursuit)¹²

¹⁰ Samoobrambo je treba razlikovati od povračilnih ukrepov, saj se ne uporabljata z istim namenom. Alexandrov (1996, 17-18) ugotavlja, da je cilj samoobrambe zaščita ozemeljske celovitosti in politične neodvisnosti države. Povračilni ukrepi pa nasprotno stremijo k kaznovanju. Z njimi si država prizadeva pridobiti nadomestilo za storjeno škodo, doseči zadovoljivo ureditev spora, ki je nastal na podlagi nezakonitega dejanja druge države, ali prisiliti državo kršiteljico k spoštovanju pravil. Povračilni ukrepi se izvajajo po dogodku, potem ko je bila škoda že narejena. Iz tega razloga povračilnih ukrepov ni mogoče obravnavati z vidika varnosti.

¹¹ Brock, s.19-20.

¹² Institut neposrednega zasledovanja je v rabi tudi v notranjem pravu. Izvorno naletimo na pravico do zasledovanja v bizantinskem pravu (justinijanovem pravu), ki pa se je nanašala na lov na divjad in ribe. Te predpise pa je prevzel angleški "common law", ki je upošteval staro pravilo "fresh suit" ali "fresh pursuit". Značilnost tega pravila je neodložljivost zasledovanja.

Pravico zasledovanja so uporabljali pri zahtevah po vrnitvi pobeglih domačih živali ali v primerih nemudnega zasledovanja bežečega tatu z ukradenim blagom, ki ga je moral oškodovani lastnik takoj prijeti, sicer bi lahko tat ukradeno blago odvrgel in se na ta način izognil aretaciji. V vlogi zasledovalca ni uradna oseba ali predstavnik določene oblasti. Sele z vstopom "fresh pursuit" v angleško upravno pravo l. 1454 je obveljalo, da je aretacija brez odredbe upravičljiva v primerih, ko mora policist storilca zasledovati nemudno, nepretrgano in vztrajno. Dodatno pa je bila sprejeta še pravica policista, da ponovno sledi storilcu, ki je po aretaciji pobegnil v drugo grofijo, in ga tam tudi aretirati (Poulantzas 1969, 4-7).

V državah s civilnim pravom je to analogno konceptu *in flagrante delicto*. Nanaša se na dogodke, ko morajo policijski organi nemudoma ukrepati, in sicer, ko postopka ni mogoče izpeljati po rednem pravnem postopku, ker bi v nasprotnem primeru storilec kaznivega dejanja ostal na prostosti ali pa bi bil dokazni material uničen. Tako slovenski zakon o kazenskem postopku (218. člen, tč.1) dopušča, da smejo "pooblašcene uradne osebe za notranje zadeve tudi brez odredbe sodišča stopiti v tuje stanovanje in druge prostore in po potrebi opraviti preiskavo, če je treba, da se prime storilec kaznivega dejanja, ki je bil zasačen pri samem dejanju, če je kdo v stanovanju, ki ga je treba po odredbi pristojnega

⁴ Shaw, s. 689.

⁵ Andrassy, s. 555,571.

⁶ Brownlie, s. 442.

⁷ Alexandrov (s. 291) pravi: "uporaba sile je bila sredstvo samopomoči v odsotnosti mednarodnega organa za uporabo prava ali drugih sredstev za obrambo pravic držav. Pravica do samoobrambe se je razvila kot del tega širokega koncepta, toda kot pojem, ki se razlikuje od samoohranitve in samopomoči: prirojene pravice do uporabe sile za lastno obrambo pred uporabo sile." Podobno meni tudi Türk (s. 282): "V sodobnem mednarodnem pravu je - vsaj od sprejetja ustanovne listine OZN naprej - v veljavi ožje pojmovanje pojma samoobrambe, ki izključuje oborožene akcije nekdanj običajnopravno dovoljene samopomoči." Tako tudi Brownlie (s. 466): "Uporaba sile v samoobrambi, v kolektivni samoobrambi in pri obrambi tretjih držav danes vključuje specifičen pravni režim, čeprav se je v preteklosti nanašal na spremenljivo načelo samoohranitve".

⁸ Shaw (s. 691-695) omenja dva primera, kjer je bila uporabljena pravica do samoobrambe in kjer obstaja pravna utemeljitev uporabe te pravice.

Prvi primer se nanaša na incident iz leta 1837, ko so britanski državljani v ameriškem pristanišču zavzeli in uničili ladjo z imenom Carolina. Do tega je prišlo, ker je Carolina oskrbovala ameriške državljane, ki so napadali kanadsko ozemlje. V dopisovanju z britanskimi oblastmi po incidentu je ameriški državni sekretar zapisal osnovne značilnosti samoobrambe. Obstajati je morala "potreba po samoobrambi, nujna in silna, ki ni dopuščala niti izbire sredstev niti časa za premislek". Tem načelom takrat britanska vlada ni ugovarjala, tako da so danes sprejeta kot del običajnega mednarodnega prava.

Pri drugem dogodku gre za primer, ko je Mednarodno sodišče v sporu med ZDA in Nikaragojo spoznalo, da pravica do samoobrambe obstaja kot naravna pravica po običajnem mednarodnem pravu, kakor tudi pravica v skladu z Ustanovno listino OZN.

⁹ Türk, s. 283.

2.2.1. Neposredno zasledovanje v pomorskem pravu

Pravica do neposrednega zasledovanja (hot pursuit) je **uzakonjena** samo v mednarodnem pomorskem pravu¹³. Izvaja se v primeru, da tuja ladja prekrši zakone ali navodila obalne države, ko pluje v njenih notranjih vodah ali v njenem ozemeljskem morju. V takšnih okoliščinah jo lahko organi te države zasledujejo na odprto morje. Tako Andrassy¹⁴ pravi, da lahko "organi države nadaljujejo z zasledovanjem plovila na odprto morje, če se je zasledovanje začelo v ozemeljskem morju te države, plovilo pa se je umaknilo na odprto morje". V nadaljevanju še piše, da mora zasledovanje potekati neprekinjeno in da pravica do zasledovanja preneha, ko ladja vstopi v vode, ki so pod suverenostjo druge države.¹⁵

2.2.2. Mednarodno pogodbeno urejanje čezmejnega neposrednega zasledovanja (hot pursuit) na kopnem

Pri čezmejnem neposrednem zasledovanju na kopnem (hot pursuit) pa se zasledovanje storilca podaljša prek meja neke države v *terra nullius* (nikogaršnje ozemlje) ali na ozemlje sosednje države. Gre za občutljivo področje v meddržavnih odnosih, ker nedovoljeno prehajanje meja pomeni kršenje suverenosti neke države.¹⁶ Čezmejno policijsko neposredno zasledovanje se iz tega razloga ureja z

državnega organa pripravi ali prisilno privedi ali se je zaradi preгона tja zatekel".

Podobno pravico priznavajo tudi sodišča v Združenih državah Amerike, ki policiji dovolijo, da ukrepa brez odredbe, ker samo prijetje osumljenca odtehta zaščito zasebnosti uporabnika stanovanja (Rodgers 1981, 323).

¹³ 111. člen konvencije iz Montego Bay-a.

¹⁴ Andrassy, s. 184.

¹⁵ Zasledovanje lahko opravljajo le vojaške ladje ali vojaška letala ali druge za to pooblaščené vladne ladje ali letala. Zasledovanje se lahko prične šele takrat, ko zasledovalec da svetlobne in zvočne signale za zaustavljanje in to na razdalji, ki dopušča, da lahko bežeča ladja te znake tudi opazi.

¹⁶ Država ima teritorialno vrhovno oblast v prostoru znotraj meja na kopnem, skupaj z obalnim morjem in zračnim prostorom nad obema. Nad ljudmi in stvarmi, ki se nahajajo na tem področju, ima država izključno oblast. Državno področje je nedotakljivo, kar pomeni, da v prostor izključne državne pristojnosti druga država ne sme posegati. Cl. 2(4) Ustanovne listine OZN nalaga državam, da se vzdrijo groženj ali uporabe sile zoper ozemeljsko nedotakljivost ali politično neodvisnost katerikoli države. Podobno Deklaracija sedmih načel preporučuje državam, da uporabljajo silo ali grožnjo s silo s ciljem kršenja državnih meja ali kot sredstva za reševanje mednarodnih sporov, vključno z ozemeljskimi spori in vprašanji državnih meja (Andrassy, s. 140).

Vendar lahko država svojo oblast razširi tudi na ljudi in predmete na področjih drugih držav. S

meddržavnimi pogodbami.¹⁷ Te dovoljujejo in natančno opredeljujejo pravico čezmejnega neposrednega zasledovanja po kopnem na podlagi vzajemnosti. Ta pravica se lahko izvaja, če se zasledovanje prične takoj po zagrešitvi prestopka in se nadaljuje znotraj ozemlja sosednje države, pod pogoji, ki jih predpisuje pogodba.

pojmom **personalna jurisdikcija** označujemo celotno oblast, ki jo izvaja država nad svojimi državljani, tudi nad tistimi, ki se zadržujejo v tujini. Shaw (s. 393) zato opozori na razliko med "spodobnostjo sprejemanja zakonov (the prescriptive jurisdiction) in spodobnostjo izvajanja zakonov (the enforcement jurisdiction), ki so ključnega pomena za razumevanje suverenosti države". S pojmom **zakonodajna jurisdikcija** označujemo vrhovno oblast ustavno priznanih organov države, ki sprejemajo obvezujoče zakone znotraj svojega ozemlja. Takšni akti lahko v določenih primerih učinkujejo tudi zunaj državnega področja (zlasti na lastne državljane). V mednarodnem pravu se uporablja pojem **izvršilna jurisdikcija** pri opredeljevanju spodobnosti države, da deluje na ozemlju druge države (Akehurst 1974, 1). Pri tem se moramo zavedati, da lahko državni uradnik izvaja svoje naloge na tujem ozemlju le na podlagi izrecne privolitve države gostiteljice. Slovenski policist tako ne sme izvajati svojih pooblastil v Italiji. Ravno tako ne sme državni agent v tujini prijeti iskané osebe, kot so to storili izraelski agenti v Argentini leta 1960 v primeru Eichmann. **Sodna jurisdikcija** je v mednarodnem pravu pojem, ki označuje pristojnost sodišč posamezne države, da sodijo o vprašanih v zvezi s tujimi dejavniki. Sodna jurisdikcija je po mnenju Shawa (s. 39) najbolj sporen vidik jurisdikcije, pri čemer najbolj odstopajo kazenska vprašanja. Pri izvajanju sodne jurisdikcije v kazenskih procesih se države ponavadi sklicujejo na naslednja načela:

a) **ozemlja** - vsaka država si lasti sodno oblast nad kaznivimi dejanji, storjenimi na njenem ozemlju.

b) **državljanstva** - država lahko sodno preganja svojega državljana v tujini.

c) **varnosti** - država lahko izvaja jurisdikcijo nad tujcem, za katerega meni, da je njegovo delovanje škodovalo njeni varnosti.

č) **univerzalnosti** - nekatere države preganjajo vsa kazniva dejanja, vendar se načelo univerzalnosti nanaša prvenstveno na hudodelstva, ki ogrožajo mednarodno skupnost kot celoto. Gre za zločine, ki rušijo univerzalne vrednote ali ogrožajo mednarodni red. Sem spadajo dejanja, kot so piratstvo, vojni zločini, zločini zoper mir in varnost človeštva, pranje denarja, trgovina z mamilami, ugrabitve letal ali dejanja uperjena zoper diplomate in druge mednarodno varovane osebe. Zoper ta dejanja se mednarodna skupnost zoperstavlja s klavzulo "preganjanj ali izročit" (Molina 1995, 353). Kljub temu, pa si nekatere države same jemljejo pravico prijetja osumljenca na tujem ozemlju z ugrabitvijo, kar predstavlja kršenje mednarodnega prava in pravila o neintervenciji. Ob tem moramo opozoriti na sporno stališče Shawa (s. 419), ki pravi: "ko bi neka država morala, zaradi sovražne ugrabitve letala ali terorističnega dejanja, ustrezno ukrepati, bi svoje obnašanje lahko upravičevala s samoobrambo".

¹⁷ Pravico čezmejnega neposrednega zasledovanja so s pogodbo uredile naslednje države: Avstrija in Prusija (1864), Francija in Svica (1882), Prusija in Nizozemska (1828), Prusija in Luksemburg (1849), Avstrija in Madžarska (1891), Francija in Neodvisna država Kongo (1884), Svobodno mesto Gdansk in Poljska kot dodatek k konvenciji Gdanska in Poljske (9. november 1920), Nemčija in Češkoslovaška (6. junij 1928) (glej Poulantzas 1969, 12).

Skupna značilnost pogodb, s katerimi države urejajo pravico čezmejnega neposrednega zasledovanja na kopnem, je naslednja:

- aretirani prestopnik se mora predati oblastem, na čigar ozemlju je bil prijet;
- vračanje prestopnikov, aretiranih na tujem ozemlju, poteka skladno s postopkom izročitve.¹⁸

3. Vloga meje pri preprečevanju kriminalitete

"Notranje meje" med članicami Evropske unije so pridobile drugačen značaj od meja, ki so nekoč ločevale med seboj tekmujoče evropske države. Schengenski sporazum je priznanje te spremenjene funkcije "notranjih meja". Na mejah med državami, pogodbenicami tega sporazuma, se namreč vzpostavlja režim, ki močno odstopa od klasičnega mejnega nadzora. Spremembe se kažejo v vse bolj dinamičnem mednarodnem policijskem sodelovanju. V njegovih okvirih nastaja nova oblika mejnega nadzora, ki postaja vse bolj način preprečevanja in zatiranja kriminalitete, saj, kakor ugotavlja Bigo¹⁹, "pridobivajo notranje meje s svojo vztrajno dematerializacijo vse bolj simbolični značaj, ki ne določa več konca vojaške, policijske in carinske oblasti države, ampak področja naseljenosti, kultur".

Nasprotno pa Hellenthal²⁰ vztraja pri klasičnem obravnavanju državne meje kot ločnice med državami, kjer je pomembna njena pravna in njena varnostno-zaščitna vloga. Pri *pravni vlogi* meje gre v prvi vrsti za geografski opis državne oblasti, iz česar izhaja tudi pravica do nadzora gibanja ljudi in blaga. Nadzor gibanja se opravlja z namenom, da se ugotovi, ali za prehod meje obstajajo pogoji ali ne. Nadzor na meji prispeva k pravni, politični, ekonomski in socialni stabilnosti neke skupnosti. Za uveljavljanje interesov in spoštovanje državnih predpisov na meji so pristojni mejni varnostni organi in cariniki. Poglavitna naloga varnostnih organov je uveljavljanje določil oz. prepovedi o vstopu ter o izsleditvi in odvratanju storilcev kaznivih dejanj.

Meja ima še *varnostno zaščitno vlogo*, saj lahko nezadovoljivo izvajanje mejnega nadzora in varovanja meja negativno vpliva na javni red in mir. Pri njenem nadzoru je pomemben tudi psihološki učinek, ki prestopnika odvrta od prehoda meje. Za njen prehod se mora namreč temeljito pripraviti.

¹⁸ Poulantzas, s. 13.
¹⁹ Bigo, s. 130.
²⁰ Hellenthal, s. 3.

Z ustavljanjem in legitimiranjem oseb na meji policija torej preprečuje mednarodno gibanje kriminalcev.²¹

Ker se na meji konča efektivna oblast države, so pristojnosti varnostnih organov ozemeljsko omejene. Torej se lahko prestopniki s prestopom meje izognejo pregonu. Na ta način meja prispeva k lažjemu gibanju kriminalcev, saj jim drugo pravno okolje predstavlja zatočišče pred varnostnimi organi države, v kateri so storili kaznivo dejanje. Z opustitvijo mejne kontrole kriminalci neovirano potujejo iz ene države v drugo. Tako je lahko obremenjenost s kriminaliteto ene države povezana z dejavnostjo storilcev, ki delujejo mednarodno. Če nadzora na meji ni, prestop kriminalca iz ene sodne oblasti v drugo postane način izogibanja kazenskemu pregonu. Opraviti imamo torej z novim tipom kriminalca, z "mobilnim prestopnikom"²². Ker pa na ravni Evropske unije ni ustreznih protiukrepev, ki bi nadomeščali opuščanje nadzora na državnih mejah, je ta problem toliko bolj pereč. Takšno stanje nujno vodi k sodelovanju držav pri preprečevanju in zatiranju čezmejnega kriminalitete.

4. Schengenski sporazum

Temeljne dileme, ki se odpirajo vzporedno s procesom odpravljanja nadzora na notranjih mejah držav članic EU in z oblikovanjem zunanjega mejnega obroča, se navezujejo na zakonodajno ureditev in možne rešitve glede ekstradicije, imigracije, politike viz in postopkov za pridobitev azila.²³ To so področja, kjer države nočejo izgubiti svojih pristojnosti, vendarle jih morajo urediti v dogovoru z drugimi državami. Prva pomembnejša konvencija na področju kazenskopravnih pomoči je tako nastala pod okriljem Sveta Evropa, in sicer je to Evropska konvencija o izročitvi (1957).²⁴

Druga organizacija, ki je uspela uskladiti oblike sodelovanja pri zatiranju kriminalitete, je zveza držav

²¹ Nadzor na meji preprečuje naslednje oblike kriminalitete:

- tihotapljenje predmetov ali oseb čez mejo,
- tihotapljenje ukradenih in ponarejenih motornih vozil, radioaktivnih snovi in tobačnih izdelkov,
- ilegalno trgovino z orožjem,
- tatvine (ukradeno blago skrito v tujini),
- nadzor prestopov meje sumljivih oseb,
- zavrnitev ali odgon nezaželenih tujcev (Hellenthal 1995, 5-6).

²² Benyon et al., s. 256.

²³ Prav tam, s. 51.

²⁴ Omeniti velja še naslednje konvencije Sveta Evrope, ki zadevajo kazensko pravno pomoč:

- Evropska konvencija o vzajemni pravni pomoči (1959);
- Evropska konvencija o mednarodni veljavnosti kazenskih sodb (1970);
- Evropska konvencija o odstopu postopka v kazenskih zadevah (1972).

Beneluksa, ki je med drugim nastala zaradi poglobljanja gospodarskega sodelovanja med Luksemburgom, Nizozemsko in Belgijo.

Podobno se je na ravni Evropske skupnosti stalno pojavljala potreba po tesnejšem sodelovanju pri skupnem zatiranju kriminalitete. Še posebej se je zastavljalo vprašanje sprejemanja nadomestnih ukrepov, ki bi zapolnili praznino po ukinitvi nadzora prometa na notranjih mejah. Vendar so bila razhajanja med članicami prevelika, izhajala pa so iz pravnih razlik med kontinentalnim in anglosaksonskim pravom ("common law" sistemom).²⁵

Ker skupnega dogovora ni bilo mogoče doseči, je pet članic ES (Francija, Nemčija in države Beneluksa) leta 1985 sprejelo Schengenski dogovor.²⁶ Ta je bil 19. junija 1990 dopolnjen s konvencijo o implementaciji Schengenskega dogovora, znano tudi pod imenom "Schengen II", ki vsebuje posebno poglavje o sodelovanju na področju policije in pravosodja. Van Den Wyngaert in Stessens²⁷ ob tem menita, da je "s Schengenskima dogovoroma nastala znotraj skupnosti podskupina, ki se je obvezala uresničiti niz podrobnejših in daljnosežnejših nalog na področju sodelovanja v kazenskih zadevah".

Cilj Schengenske konvencije je odpraviti nadzor na notranjih mejah držav pogodbenic, s čimer naj bi se vzpostavil prostor svobodnega gibanja za državljane EU. Opustitev nadzora nad prometom na notranjih mejah naj bi nadomestil poostreni režim pri vstopanju tujcev na ozemlje Schengena in s spremljanjem njihovega gibanja znotraj tega prostora. Uskladitev meril za pridobitev vizumov in priprava spiska držav, od katerih državljanov naj bi se zahteval vizum, je tudi eden izmed ciljev Schengenske pogodbe. K vzpostavitvi prostora prostega gibanja spadajo tudi nadomestni ukrepi policijskega nadzora ozemlja brez meja, in sicer v obliki mednarodnega policijskega sodelovanja.²⁸

²⁵ Van den Wyngaert in Stessens, s. 140.

²⁶ V začetku 90. so sporazum podpisale še Italija, Španija, Portugalska in Grčija. Avstrija je pristopila k sporazumu ob vstopu v EU.

²⁷ Prav tam, s. 141.

²⁸ Schengenski sporazum predvideva vzpostavitev računalniškega informacijskega sistema za izmenjavo podatkov med policijskimi organi. Poleg tega lahko policijski organi pri medsebojnem informiranju uporabljajo telefon, radijski sprejemnik ali teleks, izvajajo proaktivne kazenske preiskave s pomočjo prikritega čezmejnega nadzora in tehnike nadzorovanega spremljanja pošilk mamil, neposredno zasledujejo osumljence čez notranjo mejo ter imenujejo oficirje za zveze v drugih državah članicah schengenskega sporazuma (Anderson, den Boer, Cullen, Gilmore, Raab in Walker 1995, 135).

5. Vzajemna pomoč in policijsko sodelovanje

Van Den Wyngaert in Stessens²⁹ opozarjata, da je treba pod pojmom sodelovanje na področju pravosodja razumeti sodelovanje sodnih organov v okviru predkazenskih in kazenskih postopkov. Na področju pravosodja pa v praksi prevladujeta dve tradicionalni obliki sodelovanja, in sicer izročitev in vzajemna pomoč v kazensko-pavnih zadevah. Pod vplivom Odbora za vprašanja kriminalitete (Committee on Crime Problems) Sveta Evrope, sta nastali dve novi obliki sodelovanja, ki sta dopolnili in mnogokrat tudi nadomestili izročitev:

a) odstop kazenskega pregona tuji državi (transfer of proceedings),

b) odstop izvršitve tuje kazenske sodbe (transfer of the execution of sentences).

V nadaljevanju Van Den Wyngaert in Stessens³⁰ orišeta še razliko med pojmom *vzajemna pomoč* in *policijsko sodelovanje*. Pojem *vzajemna pomoč* se nanaša na sodelovanje med sodnimi organi in ne na sodelovanje med policijskimi organi. Policijsko sodelovanje se razvija v smeri proaktivnega delovanja (preprečevanja kriminalitete), sodelovanje na področju pravosodja pa ostaja v glavnem reaktivno (predpostavlja, da je bilo kaznivo dejanje že storjeno). Vendar je v praksi razlika mnogokrat manj razpoznavna: informacija, posredovana prek kanalov policijskega sodelovanja, je mnogokrat uporabljena v preiskavi in prikazana kot dokaz v kazenskem postopku.

Policijsko sodelovanje - za razliko od sodelovanja na področju pravosodja - mnogokrat poteka na neformalni ravni in je tudi obravnavano kot bolj učinkovito, ker nima substantivnih in proceduralnih pravil, značilnih za sodelovanje na področju pravosodja. Tudi če se policijsko sodelovanje dopušča pod pogojem, da bo posredovana informacija uporabljena samo za policijske namene, ni jamstva, da bo tako tudi v praksi, saj policijski organi v nekaterih državah članicah ne morejo dosledno izvajati vsega, kar jim je predpisano.³¹ Končni rezultat te prakse je, da postane policijsko sodelovanje nadomestek za sodelovanje na področju pravosodja, in sicer z namenom, da se izogne veljavnim obveznostim, kar pa ima lahko za posledico zlorabo.³²

²⁹ Prav tam, s. 142.

³⁰ Prav tam, s. 145.

³¹ Belgijski zakon o kazenskem postopku določa, da mora policist prijaviti javnemu tožilcu vsak prekršek (29. člen). Kar pomeni, da belgijski policisti ne morejo uporabljati informacije o storjenem prekršku izključno "v policijske namene" (Van Den Wyngaert in Stessens 1995, 145).

³² Schengen II je prva mednarodna konvencija, ki daje navodila za nadzorovanje tega pojava (prav tam).

6. Oblike čezmejne kriminalitete

Največ izkušenj s policijsko pravico čezmejnega neposrednega zasledovanja imajo države podpisnice Schengenskega sporazuma, že prej pa države Beneluksa. Te države imajo zbranih največ podatkov o pojavu čezmejne kriminalitete, predvsem na ravni svojih obmejnih regij.

Naj opozorimo, da v okviru čezmejne kriminalitete na ravni subnacionalnih regij prvih pet držav podpisnic Schengenskega sporazuma (Francije, Nemčije, držav Beneluksa) ne obravnavamo transnacionalnega organiziranega kriminala, za katerega je značilna visoka raven sodelovanja in organiziranost članov kriminalne skupine, podjetniški način delovanja z mednarodnimi povezavami in kjer se pri doseganju ciljev ne izbira sredstev. Zanimajo nas predvsem kazniva dejanja posameznikov in skupin, delujočih na ozemlju dveh držav, na ravni obmejnih regij. Za te posameznike in skupine je državna meja varovalna črta, čez katero se zatečejo v tujino po storjenem kaznivem dejanju.

Nemška policija uporablja v teh primerih izraz "uvožena kriminaliteta".³³ Gre predvsem za opis delovanja organiziranih tolpe (člani so večinoma tujci), ki delujejo na ozemlju Nemčije (žepni tatovi, vlomilci v stanovanja, tatovi motornih vozil, prekučevalci z mamili). Ukradeno oz. tihotapljeno blago prek posrednikov prenesejo na ozemlje tuje države, kjer druge organizirane kriminalne skupine plen prikrijejo oz. preprodajo. Takšne "uvožene" tolpe se v mnogih primerih povezujejo na podlagi etnične pripadnosti (npr. Albanci s Kosova, Alžirci itd.).

Nemška policija ima torej pri čezmejni kriminaliteti opravka z mednarodnimi tolpmi, v katerih se pojavljajo tujci (med njimi so tudi prosilci za azil), ki za svoje dejavnosti uporabljajo hitra prevozna sredstva (železnico in ceste) in po opravljenem kaznivem dejanju ukradeno blago prenesejo čez mejo v drugo državo.³⁴

Bolj podrobno je problematika čezmejne kriminalitete obdelana v študiji Pravne fakultete Univerze v Ghentu (Belgija) za obdobje 1990-1992.³⁵ Po ocenah avtorjev je podlaga za nastanek mejne kriminalitete nizek življenjski standard na francoski strani v primerjavi z belgijsko stranjo. Francoska stran se spopada z gospodarsko krizo, visoko stopnjo brezposelnosti in marginalizacije, kar spodbuja k deviantnosti in kriminalni dejavnosti. Belgijska stran

pa nasprotno, kaže drugačno podobo: nizko stopnjo brezposelnosti, gospodarski napredek in razcvet. Ker pa ima ta del Belgije tudi razvito dnevno in nočno zabaviščno življenje, takšna ponudba privablja veliko število mladih iz Francije. Drug pomemben dejavnik, ki vpliva na stopnjo mejne kriminalitete, je veliko število mejnih prehodov, kjer se redko izvaja nadzor nad potniškim prometom. Meja torej storilcu ni ovira na begu pred policijo.³⁶

Oblike čezmejne kriminalitete so:

a) kazniva dejanja opredeljena kot "individualna priložnostna kazniva dejanja"³⁷, ki jih delimo na:

(2) kraje blaga v trgovinah in

(3) kazniva dejanja v prostem času (vandalizem, pretepi s telesnimi poškodbami, navadne tatvine in tatvine motornih vozil ter vlomi v motorna vozila).

b) kazniva dejanja, opredeljena kot "skupinski kriminal, organiziran na polprofesionalni osnovi" (skupine imajo v povprečju štiri člane z dokaj neformalno hierarhijo).³⁸

7. Uresničevanje čezmejnega zasledovanja po Schengenskem sporazumu

Institut čezmejnega neposrednega zasledovanja so države, podpisnice sporazuma, sprejele na predlog Nemčije, in sicer na podlagi stališča, da je le pod tem pogojem mogoče izvajati politiko odprtih meja. Vendar se je pri tem treba zavedati, da ima čezmejno neposredno zasledovanje tudi negativno plat. S tem instrumentom se namreč posega v pravni monopol druge države,³⁹ saj gre za kazenskopravni "podaljšek"

³⁶ De Ruyver, Bruggeman in Zanders, s. 17-18.

³⁷ Gre za vrsto kaznivih dejanj, povzročenih na cestah (ali v njihovi neposredni bližini), ki vodijo k zabavišnim predelom. Prav tako so ugotovili, da so bila nekatera individualna kazniva dejanja v teh predelih povezana s trgovino z mamili ali storjena pod njihovim vplivom.

³⁸ Tarča napadov so trgovine z dragimi športnimi oblačili, trgovine z elektroniko in zlatarne. Tatvine iz blagajn, nasilno trganje torbic iz rok, tatvine, pri katerih je bila uporabljena sila in/ali grožnja in krajo motornih vozil, so v študiji klasificirali kot dejanja tolpe z naslednjo značilnostjo: dejanje je bilo storjeno z veliko hitrostjo. Vrata trgovine so bila na silo zlomljena ali na silo odprta. Dogajalo se je tudi, da je bilo izložbeno okno trgovine razbito z velikim predmetom. V nekaterih primerih je bil za razbitje prednjega dela trgovine uporabljen tudi avtomobil. Storilci so v nekaterih primerih med begom zamenjali več vozil. Kazniva dejanja, ki so jih izvedli člani tolpe, so bila storjena vzdolž glavne prometnice (E17 in v njeni bližini) globoko v notranjost, celo do Antwerpna. To ni nič nenavadnega, saj si storilci na poti do "oskrbovalnih točk" na Nizozemskem oz. v Belgiji s kriminalnimi dejanji priskrbijo denar za nakup mamil (De Ruyver, Bruggeman in Zanders 1995, 20-23).

³⁹ Kapteyn, s. 85-86.

³³ Hellenthal, s. 10.

³⁴ Prav tam, 6-7.

³⁵ Zemljepisno je zajela področje, ki poteka na belgijski strani od Poperinga v provinci Zahodna Flandrija do Doornika (Tournai) v provinci Henegouwen, na francoski strani pa je zajela urbano področje Lilla, Roubaixa in Tourcoinga.

na tuje ozemlje.⁴⁰ Zaradi zaščite pravnega sistema pred spremembami, ki jih prinaša politika odprtih meja, so države podpisnice sprejele določene omejitve in kompenzacijske ukrepe. Zato je pri čezmejnem neposrednem zasledovanju natančno opredeljeno, pod katerimi pogoji in v katerih okvirih je mogoče izvajati to pravico.⁴¹

V nadaljevanju se bomo spoznali z določili, ki predpisujejo način odzivanja oz. delovanja v primeru čezmejnega neposrednega zasledovanja, pod pogoji kot jih določa schengenski sporazum (41. člen).⁴²

V katerih okoliščinah poteka čezmejno neposredno zasledovanje?

Schengenski sporazum določa, da zasledovanje načeloma prevzamejo policijski organi tuje države, vendar le tedaj, ko policijskih organov tuje države ni mogoče pravočasno obvestiti ali ko tuja država ni bila sposobna napotiti svojih sil na mejo, da bi prevzela zasledovanje.⁴³ Takrat lahko organi, ki sledijo storilcu na begu na ozemlje druge države, prestopijo mejo te države in nadaljujejo z zasledovanjem. Vendar je zasledovanje dovoljeno le za določena dejanja, in sicer v primerih, ko:

- "se je zasledovana oseba nahajala v preiskovalnem zaporu ali na prestajanju kazni in je pobegnila iz zapora";

- je bila neka oseba "zalotena pri izvrševanju kaznivega dejanja ali pri udeležbi pri kaznivem dejanju", ki je podlaga za izročitev;

- je bila neka oseba zalotena pri izvrševanju kaznivega dejanja ali je bila udeležena pri "umoru, uboju, posilstvu, namerni podtaknitvi požara, ponarejanju denarja, hujši tatvini, prikrivanju in ropu, izsiljevanju, ugrabitvi in jemanju talcev, trgovini z belim blagom, ilegalni trgovini z mamili, kršenju zakonskih predpisov o orožju in razstrelivih, uničenju z razstrelivi, prepovedani trgovini s strupenimi in

škodljivimi odpadki, pobegu s kraja nesreče, v kateri je prišlo do težje telesne poškodbe ali smrti".⁴⁴

V nadaljevanju je razčlenjen še postopek, ki ga je treba upoštevati pri čezmejnem neposrednem zasledovanju na ozemlje druge države: zasledovalci morajo upoštevati zakone pogodbene države in navodila pristojnih lokalnih organov. Zasledovanje lahko poteka samo prek meja na kopnem. Zasledovalci ne smejo vstopiti v zasebna stanovanja in zemljišča, morajo biti razpoznavni (nositi uniformo, trak na rokavu ali imeti označbe na vozilu), lahko so oboroženi, vendar lahko orožje uporabijo le v silobranu. Prijeto osebo lahko zadržijo (lahko jo vklenejo in ji začasno zasežejo predmete, ki jih ima pri sebi) do prihoda lokalnih organov, ki ugotovijo identiteto ali izvršijo aretacijo. Zasledovalci morajo biti v stalnem stiku s pristojnimi lokalnimi organi, jim poročati in jim biti na voljo do ugotovitve dejanskega stanja, tudi če zasledovana oseba ni bila prijeta. Nadaljnje poizvedbe se urejajo v sodelovanju s pristojnimi organi države, od koder so zasledovalci prišli. Pristojni lokalni organi lahko prijeto osebo zadržijo na zaslišanju, ne glede na njeno državljanstvo, pri čemer morajo upoštevati predpise nacionalnega prava. Če ima prijeta oseba tuje državljanstvo in če tuja oblast ni posredovala prošnje za začasno aretacijo ali za izročitev, morajo osebo izpustiti v roku šestih ur po njenem prijettu (ure med polnočjo in deveto uro niso vštete).

Zasledovalci smejo zasledovano osebo zadržati do prihoda lokalnih organov, če lokalni organi niso zahtevali prekinitve zasledovanja ali če niso bili pravočasno vključeni v zasledovanje, ne smejo pa zasledovane osebe aretirati. Dogovorjeno je tudi, da "vsaka pogodbeni država poda način in dovoljeno območje sledenja v posebni izjavi o določitvi pogojev za sledenje prek meja, ki so sestavni del schengenskega sporazuma".⁴⁵ Zasledovanje lahko poteka znotraj dogovorjenega območja ali s časovno omejitvijo, lahko pa tudi brez prostorske ali časovne omejitve.⁴⁶

⁴⁰ Temu so bile prilagojene tudi spremembe na področju sodelovanja sodnih organov, predvsem v smislu boljšega medsebojnega informiranja in poenostavitve postopka ekstradicije.

⁴¹ Prav tam, 86-87

⁴² Schengenski sporazum je nastal na podlagi beneluške pogodbe, ki tudi ureja področje sodelovanja sodnih in policijskih organov pogodbenih držav. K ureditvi tega področja so prispevali tudi naslednji sporazumi: Pariška konvencija iz leta 1977 med Francijo in Nemčijo, ki ureja policijsko sodelovanje policij na obmejnem področju obeh držav, Saarbrückenski sporazum iz leta 1984, ki ureja vprašanje sproščanja nadzora na francosko-nemški meji, in delno Policijski obmejni sporazum med Belgijo in Nizozemsko iz leta 1949 (Anderson, den Boer, Cullen, Gilmore, Raab in Walker 1995, 59-60).

⁴³ Beneluška pogodba ureja to vprašanje v 27. in 28. členu.

⁴⁴ Dogovor o izvedbi Schengenskega sporazuma, člen 41/4a.

⁴⁵ Celar in Stare, s. 392.

⁴⁶ Belgijska žandarmerija lahko na Nizozemskem in v Luksemburgu zasleduje osumljenca brez prostorskih in časovnih omejitev, zasledovano osebo lahko zadrži, vendar v območju 10 km od meje. V Franciji lahko zasleduje osebo na begu ravno tako brez prostorskih in časovnih omejitev, vendar nima pravice zadržati osumljene osebe. V Nemčiji ni prostorsko in časovno omejena, storilca lahko zadrži. Enake pravice veljajo za policijske organe zgoraj omenjenih držav na belgijskem ozemlju. Samo nemški policijski organi imajo posebno omejitev (belgijski organi te omejitve na nemškem ozemlju nimajo), in sicer lahko osumljeno osebo na belgijskem ozemlju zadržijo največ 30 minut.

8. Zaključek

Pravica neposrednega zasledovanja se lahko torej izvaja na kopnem, na morju in v zračnem prostoru. Uporablja se v primeru, ko neka oseba prekrši zakone ali nezakonito prestopi mejo na morju, na kopnem ali v zračnem prostoru neke države in ko po storitvi prestopka beži v sosednjo državo (ali nazaj v državo, od koder je prišla, ali na odprto morje), zasledujejo pa jo pooblaščenimi državnimi organi. V pozitivnem mednarodnem pravu se je neposredno zasledovanje razvilo v pravilo, ki ga upošteva mednarodno pomorsko pravo. Nasprotno pa je čezmejno neposredno zasledovanje na kopnem dovoljeno le, če v to recipročno privolijo zainteresirane države, ki se o pogojih uporabe tega instituta jasno in nedvoumno dogovorijo.

Čezmejno neposredno zasledovanje se ne izvaja le v represivne namene (podaljša se oblast države, ki zasleduje prestopnike čez njene meje), ampak ima tudi preventivno vlogo: morebitnega prestopnika

odvrača od kršenja ozemeljske suverenosti države. Poulantzas⁴⁷ meni, da "čezmejno neposredno zasledovanje zapolnjuje vrzeli v primeru *vacuum juris* ali *auctoritatis*", kar pa je razvidno ob spremljanju uveljavljanja schengenskega dogovora. Suverenost držav podpisnic se s sporazumom ne omejuje, saj ne vzpostavlja višje stopnje oblasti, ki bi uveljavljala sprejete ukrepe. Države podpisnice same prilagajajo svojo zakonodajo skladno s schengenskim dogovorom in se med seboj podpirajo. Schengenski sporazum potrjuje (tudi s pravico čezmejnega neposrednega zasledovanja), da je sodelovanje mogoče poglobljati na področjih, kjer so navzoči skupni interesi. Ko je doseženo skupno razumevanje med državami, potem se višja (naddržavna) oblast izkaže za nepotrebno. Nadzor se izvaja z vzajemnim zaupanjem in z zavestjo o soodvisnosti vseh sodelujočih.⁴⁸ Po ukinitvi nadzora na notranjih mejah držav, podpisnic Schengenskega sporazuma, je okrepljeno policijsko sodelovanje in koordinacija pri preprečevanju in zatiranju čezmejne kriminalitete nedvomno potrebno.

⁴⁷ Poulantzas, s. 350.

⁴⁸ Kapteyn, s. 91.

LITERATURA

1. Akehurst, Michael: Jurisdiction in International Law. *British Yearbook of International Law*. 46/1974.
2. Alexandrov, Stanimir A.: *Self-Defense Against the Use of Force in International Law*. Haag, Kluwer Law International 1996.
3. Anderson, Malcolm et al.: *Policing the European Union*. Oxford, Clarendon Press 1995.
4. Andrassy, Juraj: *Međunarodno pravo*. Zagreb, Školska knjiga 1976.
5. Benyon, John et al. (eds.): *Police Co-operation in Europe: An Investigation*. Leicester, Centre for the Study of Public Order, University of Leicester 1984.
6. Bigo, Didier: *Polices en Réseaux, L'expérience européenne*. Paris, Presses de Sciences Po 1996.
7. Brock, John R.: Hot Pursuit and the Right of Pursuit. *JAG Journal*. marec-april 1960, s. 18-20.
8. Brownlie, Ian: *Principles of Public International Law*. Oxford, Clarendon Press 1995.
9. Celar, Branko in Bogdan Stare: Nove oblike evropskega policijskega sodelovanja (Schengenski sporazum). *Varnost - Strokovni bilten*, X/4/1990, s. 386-393.
10. De Ruyver, Brice, Willy Bruggeman in Patrick Zanders: Structural forms of cross-border crime. V: Cyrille Fijnaut, Johan Goethals, Tony Peters in Lode Walgrave (eds.): *Changes in Society, Crime and Criminal Justice in Europe: A challenge for criminological education and research, Volume II. International organised and corporate crime*. Antwerpen, Kluwer Law International 1995. S. 17-30.
11. Dogovor o izvedbi schengenskega sporazuma, z dne 14. junija 1985, sklenjen med vladami gospodarske zveze Beneluks, Zvezne republike Nemčije in Republike Francije, v zvezi s postopno odpravo nadzora na skupnih mejah. 11. junij 1990.
12. Hellenthal, Markus: Grenzkontrollen als Teil eines nationalen und europäischen Systems zur Kriminalitäts- und Wanderungskontrolle. *Die Polizei*. 86/1995/1, s. 1-12.
13. Kapteyn, Paul: *The Stateless Market - The European dilemma of integration and civilization*. London in New York, Routledge 1996.
14. Molina, Luis F.: Can States Commit Crimes? The Limits of Formal International Law. V: Jeffrey Ian Ross (ed.): *Controlling State Crime - An Introduction*. New York in London: Garland Publishing 1995. S. 349-388.
15. Poulantzas, Nicholas M.: *The Right of Hot Pursuit in International Law*. Utrecht, A.W. Sijthoff-Leyden 1969.
16. Rodgers, Elizabeth L.: Casenote. *Southern Illinois University Law Journal*. 2/1981, s. 313-328.
17. Shaw, Malcolm N.: *International Law*. Cambridge, University press 1995.
18. Türk, Danilo: *Načelo neintervencije v mednarodnih odnosih in v mednarodnem pravu*. Ljubljana, Mladinska knjiga 1984.
19. Van den Wyngaert, Christine in Guy Stessens: Mutual legal assistance in criminal matters in the European union. V: Cyrille Fijnaut, Johan Goethals, Tony Peters in Lode Walgrave (eds.): *Changes in Society, Crime and Criminal Justice in Europe: A challenge for criminological education and research, Volume II. International organised and corporate crime*. Antwerpen, Kluwer Law International 1995. S.137-179
20. Zakon o kazenskem postopku. 63/94

Cross-border hot pursuit on land - a form of police co-operation in the frame of the Schengen agreement

Jernej Videtič, Professor of French and Spanish Language, Head of the Library, Ministry of the Interior, Štefanova 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

Cross-border hot pursuit of an offender from the territory of one state to the territory of another is a form of police co-operation provided by the Schengen agreement. A similar institute is enacted in international maritime law. This concept is often erroneously used, because it is confounded with the right of pursuit, exercised on the ground of the right to self-defence. The present text explains the use of the concept "pursuit" in international law and analyses in more detail its implementation according to the Schengen agreement in the border area of the states bound to this agreement, that is France, Belgium and Benelux.

Key words: crime, criminal offenders, hot pursuit, pursuit in self-defence, police co-operation, international law, Schengen agreement

UDC 343.985.5 + 351.74 : 341.2